

justificatur, et illuminatur, et beatificatur, operante et custodiente Deo dum obedienti subjectoque dominatur.

XXVI. Neque enim, ut dicebamus, sicut operatur homo terram, ut culta atque fecunda sit, qui cum fuerit operatus abscedit, relinquens eam, vel aratam, vel satam, vel rigatam, vel si quid aliud, manente opere quod factum est, cum operator abscesserit, ita Deus operatur hominem justum, id est, justificando eum, ut si abscesserit, maneat in abscedente quod fecit: sed potius sicut aer presente lumine non factus est lucidus, sed fit; quia si factus esset, non autem fieret, etiam absente lumine lucidus maneret, sic homo Deo sibi presente illuminatur, absente autem continuo tenebratur; a quo non locorum intervallis, sed voluntatis aversione disceditur.

XXVII. Ille itaque operetur hominem bonum atque custodiat, qui incommutabiliter bonus est. Semper ab illo fieri, semperque perfici debemus, inherentes ei, et in ea conversione quae ad illum est permanentes, de quo dicitur: «Mihī autem adhaerere Deo bonum est¹»; et cui dicitur: «Fortitudinem meam ad te custodiam²». Ipsius enim sumus figmentum, non tantum ad hoc ut homines simus, sed ad hoc etiam ut boni simus. Nam et Apostolus cum fidelibus ab impietate conversis, gratiam qua salvi facti sumus, commendaret: «Gratia enim, inquit, salvi facti estis per fidem; et hoc non ex vobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipsius enim sumus figmentum creati in Christo Jesu, in operibus bonis, quae preparavit Deus, ut in illis ambulemus³»; Et alibi cum dixisset: «Cum timore et tremore vestram ipsorum salutem operamini⁴»; ne sibi putarent tribuendum tanquam ipsi se facerent justos et bonos, continuo subiecit: «Deus enim est qui operatur

¹ Psal. lxxxvii, 28. — ² Id. lviij, 10. — ³ Eph. ii, 3-10. — ⁴ Philip. ii, 12.

» in vobis¹; Sumpsit ergo Dominus Deus hominem, quem » fecit, et posuit eum in paradiso operari eum, hoc est, » operari in eo, et custodire eum, »

CAPUT XIII.

Cur homo prohibitus a ligno scientiae boni et mali. —

Inobedientia.

XXVIII. «Et praecepit Dominus Deus Adae dicens: » Ab omni ligno, quod est in paradiso, edes ad escam. » De ligno autem cognoscendi bonum et malum non » manducabitis de illo; qua die autem ederitis ab eo, » morte moriemini². » Si aliquid mali esset lignum illud, unde prohibuit hominem Deus, ejus ipsius mali natura venenatus videretur ad mortem. Quia vero ligna omnia in paradiso bona plantaverat, qui fecit omnia bona valde³, nec ulla ibi natura mali erat, quia nusquam est mali ulla natura, (quod diligentius si Dominus voluerit disseremus, cum de illo serpentes dicere coeperimus:) ab eo ligno quod malum non erat prohibitus est, ut ipsa per se praecepti conservatio bonum illi esset, et transgressio malum.

XXIX. Nec potuit melius et diligentius commendari quantum malum sit sola inobedientia, cum ideo reus iniquitatis factus est homo, quia eam rem tetigit contra prohibitionem, quam si non prohibitus tetigisset, non utique peccasset. Nam qui dicit, verbi gratia: Noli tangere hanc herbam, si forte venenosa est mortemque praenuntiat, si tetigerit, sequitur quidem mors contemptorem praecepti; sed etiamsi nemo prohibuisset, atque ille tetigisset,

¹ Philip. ii, 13. — ² Gen. ii, 16. — ³ Id. i, 12.

nihilominus utique moreretur. Illa quippe res contraria saluti viteque ejus esset, sive inde vetaretur, sive non vetaretur. Item cum quisque prohibet eam rem tangi, quæ non quidem tangenti, sed illi qui prohibuit, obesset, velut si quisquam in alienam pecuniam misisset manum, prohibitus ab eo cujus erat pecunia illa; ideo esset prohibito peccatum, quia profubenti poterat esse damnosum. Cum vero illud tangitur, quod nec tangenti obesset si non prohiberetur, nec cuiquam alteri quandolibet tangeretur, quare prohibitum est, nisi ut ipsius per se bonum obedientiæ, et ipsius per se malum inobedienciæ monstraretur.

XXX. Denique a peccante nihil aliud appetitum est, nisi non esse sub dominatione Dei, quando illud admissum est, in quo ne admitteretur, sola deberet jussio dominantis attendi. Quæ si sola attenderetur, quid aliud quam Dei voluntas attenderetur? Quid aliud quam Dei voluntas humana voluntati præponeretur? Dominus quidem cur jussit, viderit; faciendum est a serviente quod jussit, et tunc forte videndum est a promerente cur jussit. Sed tamen ut causam jussionis hujus non diutius requiramus, si hæc ipsa magna est utilitas homini quod Deo servit, jubendo Deus utile facit quicquid jubere voluerit, de quo metuendum non est, ne jubere quod inutile est possit.

CAPUT XIV. *De divini præcepti contemptu experientia mali.*

XXXI. Nec fieri potest, ut voluntas propria non grandi ruinæ pondere super hominem cadat, si eam voluntati superioris extollendo præponat. Hoc expertus est homo contemnens præceptum Dei, et hoc experimento didicit, quid interesset inter bonum et malum, bonum scilicet obedientiæ, malum autem inobedienciæ, id est, superbiæ et contumaciæ, perversæ imitationis Dei et noxiæ libertatis. Hoc autem in quo ligno accidere potuit, ex ipsa re, ut jam supra dictum est, nomen accepit. Malum enim nisi experimento non sentiremus, quia nullum esset, si non fecissemus. Neque enim ulla natura mali est, sed amissio boni hoc nomen accepit. Bonum quippe incommutabile Deus est; homo autem quantum ad ejus naturam, in qua cum Deus condidit, pertinet, bonum est quidem, sed non incommutabile ut Deus. Mutabile autem bonum, quod est post incommutabile bonum, melius bonum fit, cum bono incommutabili adhaerit, amando atque serviendo rationali et propria voluntate. Ideo quippe et hæc magni boni natura est, quia et hoc accepit, ut possit summi boni adhaerere naturæ. Quod si noluerit, bono se privat, et hoc ei malum est, unde per justitiam Dei etiam cruciatus consequitur. Quid enim tam iniquum, quam ut bene sit desertori boni? Neque ullo modo fieri potest, ut ita sit; sed aliquando amissi superioris boni non sentitur malum, cum habetur quod amatum est inferius bonum.

Sed divina iustitia est, ut qui voluntate amisit quod amare debuit, amittat cum dolore quod amavit, dum naturarum Creator ubique laudetur. Adhuc enim est bonum, quod dolet amissum bonum: nam nisi aliquod bonum remansisset in natura, nullus boni amissi dolor esset in poena.

XXXII. Cui autem sine mali experimento placet bonum, id est, ut antequam boni amissionem sentiat, eligat tenere ne amittat, super omnes homines prædicandus est. Sed hoc nisi cuiusdam singularis laudis esset, non illi puero tribueretur, qui ex genere Israël factus Emmanuel nobiscum Deus¹, reconciliavit nos Deo, hominum et Dei homo mediator², Verbum apud Deum, caro apud nos, Verbum caro inter Deum et nos. De illo quippe Propheta dicit: « Priusquam sciat puer bonum aut malum, contemnet » malitiam, ut eligat bonum³. » Quomodo quod nescit, aut contemnit, aut eligit, nisi quia hæc duo sciuntur aliter per prudentiam boni, aliter per experientiam mali? Per prudentiam boni malum scitur, etsi non sentitur. Tenetur enim bonum, ne amissione ejus sentiatur malum. Item per experientiam mali scitur bonum; quoniam quid amisit, sentit, cui de bono amisso male fuerit. Prius quam sciret ergo puer per experientiam, aut bonum quo careret, aut malum quod boni amissione sentiret, contempsit malum ut eligeret bonum, id est, noluit amittere quod habebat, ne sentiret amittendo quod amittere non debebat. Singulare exemplum obedientiæ, quippe qui non venit facere voluntatem suam, sed ejus voluntatem a quo missus est⁴: non sicut ille qui elegit facere voluntatem suam, non ejus a quo factus est. Merito sicut per unius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita per unius obedientiam iusti constituuntur multi⁵: « Quia sicut

¹ Matth. i, 23. — ² 1 Tim. ii, 5. — ³ Isai. vii, 16, juxta lxx. — ⁴ Joan. vi, 38. — ⁵ Rom. v, 19.

» in Adam omnes moriuntur, sic et in Christo omnes vivificabuntur¹. »

CAPUT XV.

Lignum scientiæ boni et mali cur sic appellatum.

XXXIII. Frustra autem nonnulli acute obtusi sunt, cum requirunt, quomodo potuerit appellari lignum dignoscentiæ boni et mali, antequam in eo transgressus esset homo præceptum, atque ipsa experientia dignosceret quid interesset inter bonum quod amisit, et malum quod admisit. Lignum enim tale nomen accepit, ut eo secundum prohibitionem non tacto caveretur, quod eo contra prohibitionem tacto sentiretur. Neque enim quia inde contra præceptum manducaverunt, ideo factum est illud lignum dignoscentiæ boni et mali; sed utique etiamsi obedientes essent¹, et nihil inde contra præceptum usurpassent, id recte vocaretur quod ibi eis accideret, si usurpassent. Quemadmodum si vocaretur arbor saturitatis, quod inde possent homines saturari, numquid si nemo accessisset, ideo nomen illud esse incongruum? quandoquidem cum accederent et saturarentur, tunc probarent quam hoc recte arbor illa vocaretur.

¹ 1 Cor. xv, 22. — ² 2 Sent. dist. xvii, cap. In hoc sermone, antequam lignum boni et mali dicitur, dicitur quod unusquisque suam voluntatem faciat, et non suam, sed Dei voluntatem. Quod dicitur in hoc sermone, dicitur in sermone de Genesi, ubi dicitur quod unusquisque suam voluntatem faciat, et non suam, sed Dei voluntatem. Quod dicitur in hoc sermone, dicitur in sermone de Genesi, ubi dicitur quod unusquisque suam voluntatem faciat, et non suam, sed Dei voluntatem.

CAPUT XVI.

*Hominem ante mali experimentum potuisse
intelligere quid esset malum.*

XXXIV. Ex quomodo, inquit, intelligeret homo, quod ei dicebatur lignum dignoscen-^{tiæ} boni et mali, quando ipsum malum quid esset omnino nesciebat? Hoc qui sapientiam attendunt quemadmodum a contrariis notis sic pleraque intelligantur ignota, ut etiam verba rerum quæ non sunt, cum in loquendo interponuntur, nullus caliget auditor. Hoc enim quod omnino non est, nihil vocatur; et has duas syllabas nemo intelligit, qui latine audit et loquitur. Unde nisi cum sensus intuetur id quod est, et ejus privatione quid etiam non sit agnoscat? Sic et inane cum dicitur, intiendo corporis plenitudinem, privatione ejus tanquam contraria, quid dicatur inane intelligimus: sicut audiendi sensu non solum de vocibus, verum etiam de silentio judicamus: sic ex vita quæ inerat homini, posset ejus cavere contrarium, id est, vitæ privationem quæ mors vocatur: et ipsam causam qua perderet quod amabat, id est, quodlibet factum suum, quo fieret ut amitteret vitam, quibuslibet syllabis appelleretur, quemadmodum latine cum dicitur peccatum vel malum, tanquam signum ejus intelligeret, quod mente discerneret. Nos enim quomodo intelligimus, cum dicitur resurrectio, quam nunquam experti sumus? Nonne quia sentimus quid sit vivere, et ejus rei privationem vocamus mortem, unde reditum ad id quod sentimus, resurrectionem appellamus? et si quo alio nomine in quacumque

lingua id ipsum appellatur, menti utique signum insinuat in voce loquentium, quo sonante agnoscat, quod etiam sine signo cogitaret. Mirum est enim, quemadmodum rerum quas habet amissionem, etiam inexpectata natura devitet. Quis enim pecora docuit deviationem mortis, nisi sensus vitæ? Quis parvulum pecuum adhaerescere bajulo suo, si eum fuerit ex alto jacere minitatus? quod ex quodam tempore incipit, sed tamen antequam aliquid hujusmodi expertus sit.

XXXV. Sic ergo illis primis hominibus jam vita erat dulcis, quam profecto amittere devitabant; idque ipsum quibuscumque modis vel sonis significantem Deum intelligere poterant: nec aliter eis posset persuaderi peccatum, nisi prius persuaderetur eos ex illo facto non esse morituros, id est, illud quod habebant, et se habere gaudebant, non amissuros, unde suo loco loquendum est. Advertant itaque si quos movet, quomodo potuerint intelligere inexpectata nominantem vel minantem Deum: et videant nos omnium inexpectorum nomina, non nisi ex contrariis quæ jam novimus, si privationum sunt, aut ex similibus, si specierum sunt, sine ullo aestu dubitationis agnoscere. Nisi forte aliquem movet, quemadmodum loqui potuerint, vel loquentem intelligere, qui non didicerant vel crescendo inter loquentes, vel aliquo magisterio, quasi magnum fuerit Deo loqui eos docere, quos ita fecerat, ut hoc possent etiam ab hominibus discere, si essent a quibus.

¹ 2 Sent. dist. xx, cap. *Illud.*

*Ut intelligatur operatio Dei in creaturis, quæ imper-
nis de ipso sentiendum.*

XXXVIII. Locus isteque magis neque proterendum
preponitur, et insinuat quantum possumus, quantum

¹ Gen. vi, 8.

capitulum dicitur. **CAPUT XVII.**
An utrique Adamo et Eve datum sit præceptum.

XXXVI. MEMO sane queritur, utrum hoc præceptum viro tantum dederit Deus, an etiam foeminae? Sed nondum narratum est quemadmodum facta sit foemina. An forte jam erat facta, sed hoc quemadmodum gestum sit quod prius erat gestum, postea recapitulando narratum est? Verba enim Scripturae sic se habent: « Et præcepit Dominus Deus Adæ dicens: » non dixit « Præcepit eis: » Deinde sequitur, « Ab omni ligno quod est in paradiso esca » edes: » non dixit: « Edetis. » Deinde adjungit, « Deligno » autem cognoscendi bonum et malum, non manducabitis » de illo. » Jam hic tanquam ad ambos pluraliter loquitur, et pluraliter præceptum terminat dicens: « Qua » die autem ederitis ab eo, morte moriemini. » An sciens quod ei facturus erat mulierem, ita præcepit ordinatissime, ut per virum præceptum Domini ad foeminam perveniret? Quam disciplinam in Ecclesia servat Apostolus, dicens: « Si quid autem discere volunt, domi viros suos interro » gent? »

¹ Gen. ii, 16. — ² 1 Cor. xiv, 35.

...

CAPUT XVIII.

Quomodo Deus locutus sit homini.

XXXVII. ITEM quæri potest, quomodo nunc Deus locutus sit ad hominem, quem fecit, jam certe sensu ac mente præditum, ut audire et intelligere loquentem valeret? Neque enim aliter præceptum posset accipere, quo transgresso reus esset, nisi hoc acceptum intelligeret. Quomodo ergo illi locutus est Deus? Utrum intus in mente secundum intellectum, id est, ut sapienter intelligeret voluntatem ac præceptum Dei sine ulla corporalibus sonis vel corporalium similitudinibus rerum? Sed non sic existimo primo homini locutum Deum. Talia quippe Scriptura narrat, ut potius credamus, sic esse Deum locutum homini in paradiso, sicut etiam postea locutus est Patribus, sicut Abrahae, sicut Moysi, id est, in aliqua specie corporali. Hinc est enim quod audierunt ejus vocem ambulantis in paradiso ad vesperam, et absconderunt se¹.

CAPUT XIX.

Ut intelligatur operatio Dei in creaturis, quid imprimis de ipso sentiendum.

XXXVIII. LOCUS itaque magnus neque pretereundus proponitur, ut intueamur quantum possumus, quantum

¹ Gen. iii, 8.

ipse adjuvare et donare dignatur, opus divinæ providentiæ bipertitum, quod superius eum de agricultura loqueremur, transitoria quadam occasione perstrinximus, ut inde jam inciperet legentis animus hoc assuescere conuerteretur, quod adjuvat plurimum, ne quid indignum de ipsa Dei substantia sentiamus. Dicimus itaque ipsum summum, verum, unum ac solum Deum, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, id est, Deum Verbumque ejus et utriusque Spiritum, Trinitatem ipsam, neque confusam; neque separatam, « Deum qui solus habet immortalitatem; et » lucem habitat inaccessibilem, quem nemo hominum » vidit, nec videre potest¹, » nec locorum vel finito vel infinito spatio contineri; nec temporum vel finito vel infinito volumine variari. Neque enim est in ejus substantia qua Deus est, quod brevius sit in parte quam in toto, sicut necesse est esse, quæ in locis sunt; aut fuit in ejus substantia quod jam non est, vel erit quod nondum est, sicut in naturis quæ possunt temporis mutabilitatem pati.

CAPUT XX.

Creatura corporalis loco et tempore, spiritalis temporum tantum, Creator ipse neutro modo mutabilis.

XXXIX. Hic ergo incommutabili æternitate vivens creavit omnia simul, ex quibus currerent tempora, et implerentur loca, temporalibusque et localibus rerum motibus sæcula volverentur. In quibus rebus quædam spiritalia, quædam corporalia condidit, formans materiam

¹ 1 Tim. vi. 16.

quam nec alius nec nullus, sed omnino ipse informem ac formabilem instituit, ut formationem suam non tempore, sed origine præveniret. Spiritalem autem creaturam corporali præposuit; quod spiritalis tantummodo per tempora mutari posset, corporalis autem per tempora et loca. Exempli enim, gratia per tempus movetur animus, vel reminiscendo quod oblitus erat, vel discendo, quod nesciebat; vel volendo quod nolebat; per loca autem corpus, vel a terra in cælum, vel a cœlo in terram, vel ab Oriente in Occidentem, vel si quo alio simili modo. Omne autem quod movetur per locum, non potest nisi et per tempus simul moveri: at non omne quod movetur per tempus, necesse est etiam per locum moveri. Sicut ergo substantiam, quæ movetur per tempus et locum, præcedit substantia quæ tantum per tempus: ita ipsam præcedit illa, quæ nec per locum nec per tempus. Ac per hoc sicut per tempus et locum movet corpus ipse tantum per tempus motus conditus spiritus; ita per tempus movet conditum spiritum ipse nec per tempus, nec per locum motus conditor Spiritus: sed spiritus creatus movet se ipsum per tempus, et per tempus ac locum corpus; Spiritus autem creator movet se ipsum sine tempore ac loco, movet conditum spiritum per tempus sine loco, movet corpus per tempus et locum.

CAPUT XXI.

Quomodo Deus immotus moveat creaturas, ex exemplo animæ deprehendi.

XL. Quocirca quisquis intelligere conatur, quemadmodum vere æternus et vere immortalis atque incommuta-

bilis Deus, ipse nec per tempus nec per locum motus moveat temporaliter et localiter creaturam suam, non eum puto posse assequi, nisi prius intellexerit quemadmodum anima, hoc est, spiritus creatus, non per locum, sed tantum per tempus motus, moveat corpus per tempus et locum. Si enim quod in se ipso agitur capere nondum potest, quanto minus illud quod supra est?

XLII. Affecta quippe anima carnalium sensuum consuetudine, etiam se ipsam cum corpore per locum moveri putat, dum id per locum movet. Quæ si possit diligenter inspicere, tanquam cardines membrorum corporis sui, quemadmodum articulati dispositi sunt, a quibus initia motionum nitantur; inveniet ea quæ per spatia locorum moventur, nisi ab eis quæ loco fixa sunt, non moveri. Non enim movetur solus digitus, nisi manus fixa sit, a cuius articulo velut immoto cardine moveatur: sic toto palma ab articulo cubiti, sic cubitus ab articulo humeri, humerus ab scapula cum movetur, stantibus utique cardinibus quibus motio nitatur, it per loci spatium quod movetur. Sic plantæ in talo est articulus, quo stante moveatur; sic cruris in genu, et totius pedis in coxa: et nullius membri motus omnino est, quem voluntas movet, nisi ab aliquo articuli cardine, quem nutus ejusdem voluntatis primitus figit, ut ab eo quod loci spatium non movetur, agi valeat quod movetur. Denique nec in ambulando pes levatur, nisi alius fixus totum corpus ferat, donec ille qui motus est a loco unde fertur, ad locum quo fertur, immoto articulo sui cardinis innitatur.

XLIII. Porro si in corpore nullum membrum per locum voluntas movet, nisi ab eo membri articulo quem non movet, cum et illa pars corporis quæ movetur, et illa qua fixa sit ut moveatur, corporeas habeant quantitates suas, quibus occupent spatia locorum suorum; quanto magis

ipse animæ nutus, cui membra deserviunt, ut quod placuerit figatur, unde id quod movendum est innitatur; cum anima non sit natura corporea, nec locali spatio corpus impleat, sicut aqua utrem sive spongiam; sed miris modis ipso incorporeo nutu commixta sit vivificando corpori, quo et imperat corpori, quadam intentione, non mole: quanto magis, inquam, nutus ipse voluntatis ejus non per locum movetur, ut corpus per locum moveat, quando totum per partes movet, nec aliquas loco movet nisi per illas, quas loco non movet.

CAPUT XXII:

Quomodo Deus moveat, quomodo anima.

XLIII. Quoniam si intelligere difficile est, utrumque creditur, et quod creatura spiritalis non per locum mota moveat corpus per locum, et quod Deus non per tempus motus moveat creaturam spiritalem per tempus. Quod si de anima quisque non vult hoc credere, quod quidem sine dubio non solum crederet, verumetiam intelligeret, si eam posset, sicuti est, incorpoream cogitare. Cui enim non facile occurrat, quod per locum non moveatur quod per loci spatia non distenditur? Quidquid autem per loci spatia distenditur corpus est. Ac per hoc consequens est, ut anima per locum moveri non putetur, si corpus non esse creditur. Sed ut dicere coeperam, si de anima hoc quisque non vult credere, non nimis urgendum est. Substantiam vero Dei nisi credat nec per tempus nec per locum moveri, nondum perfecte incommutabilem credit.

CAPUT XXIII.

Deus semper quietus, omnia tamen agens.

XLIV. VERUM quia omnino incommutabilis est illa natura Trinitatis, et ob hoc ita aeterna, ut ei aliquid coaeternum esse non possit, ipsa apud se ipsam et in se ipsa sine ullo tempore ac loco, movet tamen per tempus et locum sibi subditam creaturam, naturas creans bonitate, voluntates ordinans potestate: ut in naturis nulla sit, quae non ab illo sit; in voluntatibus autem nulla bona sit, cui non praesit; nulla mala sit, qua bene uti non possit. Sed quia non omnibus naturis dedit voluntatis arbitrium, ille autem quibus dedit, potentiores ac superiores sunt, illae naturae quae non habent voluntatem, subditae sint necesse est illis quae habent, et hoc ordinatione Creatoris, qui nunquam ita punit voluntatem malam, ut naturae perimat dignitatem. Cum igitur omne corpus et omnis anima irrationalis non habeat voluntatis arbitrium, subdita ista sunt eis naturis, quae praedite sunt arbitrio voluntatis, nec omnibus omnia, sed sicut distribuit iustitia Creatoris. Ergo Dei providentia regens atque administrans universam creaturam, et naturas et voluntates, naturas ut sint, voluntates autem ut nec infructuosae bonae, nec impunitae malae sint; subdit primitus omnia sibi, deinde creaturam corporalem creaturae spiritali, irrationalem rationali, terrestrem caelesti, foemineam masculinae, minus valentem valentiori, indigentiorum copiosiori. In voluntatibus autem, bonas sibi, caeteras vero ipsis servientibus sibi; ut hoc patiat voluntas mala, quod ex jussu Dei fecerit

bona, sive per se ipsam, sive per malam, in rebus duntaxat quae naturaliter sunt etiam malis voluntatibus subdita, id est, in corporibus. Nam in se ipsis male voluntates habent interiore poenam suam, eandem ipsam iniquitatem suam.

CAPUT XXIV.

Quenam beatis Angelis subdite creature.

XLV. Ac per hoc sublimibus Angelis Deo subdite fruentibus, et Deo beate servientibus, subdita est omnis natura corporea, omnis irrationalis vita, omnis voluntas vel infirma vel prava, ut hoc de subditis vel cum subditis agant, quod naturae ordo poscit omnibus, jubente illo cui subdita sunt omnia. Proinde illi in illo veritatem incommutabilem vident, et secundum eam suas dirigunt voluntates. Fiunt ergo illi participes aeternitatis, veritatis, voluntatis ejus semper, sine tempore et loco. Moventur autem ejus imperio etiam temporaliter, illo non temporaliter moto. Nec ita ut ab ejus contemplatione resiliant et defluant: sed simul et illum sine loco ac tempore contemplantur, et ejus in inferioribus jussa perficiunt, moventes se per tempus, corpus autem per tempus et locum, quantum eorum congruit actioni. Et ideo Deus bipertito providentiae suae opere praestit universae creaturae, naturis ut fiant, voluntatibus autem ut sine suo jussu vel permisso nihil faciant.

Natura universitatis, partesque ejus quomodo a Deo administrantur.

XLVI. NATURA igitur universitatis corporalis non adjuvatur extrinsecus corporaliter. Neque enim est extra eam ullum corpus, alioquin non est universitas. Intrinsecus autem adjuvatur incorporaliter, Deo id agente ut omnino natura sit; « Quoniam ex ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia ¹. » Partes vero ejusdem universitatis et intrinsecus incorporaliter adjuvantur, vel potius fiunt, ut naturæ sint; et extrinsecus corporaliter, quo se melius, habeant, sicut alimentis, agricultura, medicina, et quæcumque etiam ad ornatum fiunt, ut non solum salvæ ac fecundiores, verumetiam decentiores sint.

XLVII. Spiritualis autem creata natura si perfecta atque beata est, sicut Angelorum sanctorum, quantum attinet ad se ipsam, quo sit, sapiensque sit, non nisi intrinsecus incorporaliter adjuvatur. Intus ei quippe loquitur Deus miro et ineffabili modo, neque per Scripturam corporalibus instrumentis affixam, neque per voces corporalibus auribus insonantes, neque per corporum similitudines, quales in spiritu imaginaliter fiunt, sicut in somnis, vel in aliquo excessu spiritus, quod græce dicitur *ἐκστασις* et nos eo verbo jam utimur pro latino, quia et hoc genus visionum, quamvis interius fiat quam sunt ea, quæ animo per sensus corporis nuntiantur; tamen quia simile est eis, ita ut cum fit, discerni ab eis aut omnino non possit, aut

¹ Rom. xi, 36.

certe vix et rarissime possit, et quia exterius est quam illud, quod in ipsa incommutabili veritate mens rationalis et intellectualis intuetur, eaque luce de his omnibus judicat, inter illa quæ extrinsecus fiunt arbitror esse deputandum. Creatura ergo spiritalis et intellectualis perfecta et beata, qualis Angelorum est, sicut dixi, quantum attinet ad se ipsam quo sit, sapiensque ac beata sit, non nisi intrinsecus adjuvatur æternitate, veritate, charitate Creatoris. Extrinsecus vero si adjuvari dicenda est, eo fortasse solo adjuvatur, quod invicem vident, et de sua societate gaudent in Deo, et quod perspectis etiam in eis ipsi omnibus creaturis, undique gratias agit laudatque Creatorem. Quod autem attinet ad creaturæ angelicæ actionem, per quam universarum rerum generibus, maximeque humano providentia Dei prospicitur, ipsa extrinsecus adjuvat, et per illa visa quæ similia sunt corporalibus, et per ipsa corpora quæ angelicæ subjacent potestati.

CAPUT XXVI.

Deus semper idem et immotus administrat omnia.

XLVIII. QUÆ cum ita sint, cum Deus omnipotens et omnitenens, incommutabili æternitate, veritate, voluntate semper idem, non per tempus nec per locum motus, movet per tempus creaturam spiritalem, movet etiam per tempus et locum creaturam corporalem, ut eo motu naturas quas intrinsecus substituit, etiam extrinsecus administret, et per voluntates sibi subditas, quas per tempus, et per corpora sibi atque illis voluntatibus subdita, quæ per tempus et locum movet, eo tempore ac loco cuius

ratio in ipso Deo vita est sine tempore ac loco : cum ergo tale aliquid Deus agit, non debemus opinari ejus substantiam qua Deus est, temporibus locisque mutabilem, aut per tempora et loca mobilem, sed in opere divinæ providentiæ ista cognoscere : non in illo opere quo naturas creat, sed in illo quo intrinsecus creatas etiam extrinsecus administrat, cum sit ipse, nullo locorum vel intervallo vel spatio, incommutabili excellentique potentia et interior omni re, quia in ipso sunt omnia, et exterior omni re, quia ipse est super omnia. Item nullo temporum vel intervallo vel spatio, incommutabili æternitate et antiquior est omnibus, quia ipse est ante omnia, et novior omnibus, quia idem ipse post omnia.

CAPUT XXVII.

Quomodo locutus sit Deus Adæ, ex dictis colligitur.

XLIX. QUAPROPTER CUM AUDIMUS Scripturam dicentem : « Et præcepit Dominus Deus Adæ, dicens : Ab omni ligno quod est in paradiso esca edes : de ligno autem cognoscendi bonum et malum, non manducabitis de illo : quia die autem ederitis ab eo, morte moriemini ¹ : » si modum quaerimus quomodo ista locutus sit Deus, modus quidem ipse a nobis proprie comprehendere non potest, certissime tamen tenere debemus. Deum aut per suam substantiam loqui, aut per sibi subditam creaturam, sed per substantiam suam non loqui nisi ad creandas omnes naturas, ad spirituales vero atque intellectuales non solum creandas, sed etiam illuminandas, cum jam possunt capere

¹ Gen. II, 16.

locutionem ejus, qualis est in Verbo ejus, quod « In principio erat apud Deum, et Deus erat Verbum, per quod facta sunt omnia ¹ : » Illis autem, qui eam capere non possunt, cum loquitur Deus, non nisi per creaturam loquitur, aut tantummodo spiritalem, sive in somnis, sive in extasi in similitudine rerum corporalium ; aut etiam per ipsam corporalem, dum sensibus corporis vel aliqua species apparet, vel insonant voces.

L. Si ergo Adam talis erat, ut posset capere illam locutionem Dei, quam mentibus angelicis per suam præbet substantiam, non dubitandum est, quod ejus mentem per tempus moverit miro et ineffabili modo, non motus ipse per tempus, eique utile ac salubre præceptum veritatis impresserit, et quæ transgressori pœna deberetur, ea ipsa ineffabiliter veritate monstraverit : sicut audiuntur vel videntur omnia bona præcepta in ipsa incommutabili Sapientia, quæ in animas sanctas se transfert ex aliquo tempore ², cum ipsius nullus sit motus in tempore. Si autem ad eum modum Adam justus erat, ut ei adhuc opus esset alterius creaturæ sanctioris et sapientioris auctoritas, per quam cognosceret Dei voluntatem atque jussionem, sicut nobis Prophætæ, sicut ipsis Angeli : cur ambigimus per aliquam hujusmodi creaturam ei esse locutum Deum, talibus vocum signis, quæ intelligere posset? Illud enim quod postea scriptum est, cum peccassent, eos audisse vocem Domini Dei ambulantis in paradiso ³, quia non per ipsam Dei substantiam, sed per subditam ei creaturam factum est, nullo modo dubitat qui fidem catholicam sapit. Ad hoc enim et aliquanto latius de hac re disserere volui, quia nonnulli hæretici putant substantiam Filii Dei nullo assumpto corpore per se ipsam esse visibilem ⁴, et ideo antequam ex Virgine corpus acciperet, ipsum visum esse Pa-

¹ Joan. I, 1. — ² Sap. VII, 27. — ³ Gen. III, 2. — ⁴ Tim. VI, 16.

tribus opinantur, tanquam de solo Deo Patre dictum sit, « Quem nemo hominum vidit, nec videre potest : » quia Filius visus sit ante acceptam servi formam, etiam per ipsam substantiam suam : quæ impietas procul a catholicis mentibus repellenda est. Sed de hoc plenius alias, si Domino placuerit, disseremus : nunc terminato isto volumine, id quod sequitur, quomodo sit mulier ex viri sui latere creata, in consequentibus parandum est.

LIBER IX.

DE EO QUOD LECITUR IN CAPITE II, 18 GENESIOS : « ET DIXIT DOMINUS DEUS :

» NON EST BONUM HOMINEM ESSE SOLOM, ETC. » USQUE AD ILLUD : « ET ERUNT »
 « DEO IN CARNE UNA. »

CAPUT I.

Cur dictum sit ; Et finxit Deus adhuc de terra, etc.

- I. « Et dixit Dominus Deus : Non bonum est hominem »
 » esse solum, faciamus ei adiutorium secundum ipsum.
 » Et finxit Deus adhuc de terra omnes bestias agri, et
 » omnia volatilia cœli, et adduxit illa ad Adam, ut videret
 » quid vocaret illa. Et omne quodcumque vocavit illud
 » Adam animam vivam, hoc est nomen ejus. Et vocavit
 » Adam nomina omnibus pecoribus, et omnibus volatili-
 » bus cœli, et omnibus bestiis agri. Ipsi autem Adam non
 » est inventus adiutor similis ei. Et immisit Deus extasim
 » in Adam, et obdormivit. Et accepit unam costarum
 » ejus, et adimplevit carnem in loco ejus : et edificavit
 » Dominus Deus costam, quam accepit de Adam, in mu-
 » lierem : et adduxit eam ad Adam. Et dixit Adam : Hoc
 » nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea : hæc vo-
 » cabitur mulier, quoniam ex viro suo sumpta est. Et prop-
 » ter hoc relinquet homo patrem et matrem, et conglutina-
 » bitur uxori suæ, et erunt duo in carne una¹. » Si aliquid

¹ Gen. II, 18-24.